

Anna Murià, traductora (in)visible

Montserrat Bacardí

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Traducció i Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona)

Resum

Des que l'agost de 1941 Anna Murià (Barcelona, 1904 - Terrassa, 2002) va instal·lar-se a Mèxic, amb el seu company Agustí Bartra, la traducció va esdevenir la seva principal ocupació remunerada. Va reescriure de l'anglès i del francès al castellà tota mena de textos: tractats de medicina, enciclopèdies, biografies, assaigs diversos, novel·les policíques o pornogràfiques... Sovint va treballar a mitges amb Bartra, sense deixar constància, però, de la seva aportació. En tornar a Catalunya, el gener de 1970, de seguida va reprendre la feina, que va compaginar amb l'autotraducció d'algunes obres i l'aprenentatge del grec modern. La correspondència familiar ens forneix moltes dades d'aquesta activitat semioculta.

Paraules clau: Anna Murià, Agustí Bartra, exili, autotraducció, traducció al català, traducció al castellà.

Abstract

From the time Anna Murià (Barcelona, 1904 - Terrassa, 2002) settled in Mexico in August 1941 with her partner Agustí Bartra, translation became her main source of income. She rewrote many different kinds of English and French texts into Spanish: medical treatises, encyclopaedias, biographies, different essays, detective or pornographic novels. She often worked with Bartra, although her contribution to his work was never acknowledged. On her return to Catalonia in January 1970, she immediately started working again, and combined the translation of some of her own works with learning modern Greek. Family letters reveal many details of this semi-hidden activity.

Key words: Anna Murià, Agustí Bartra, exile, self-translation, translation into Catalan, translation into Spanish.

És prou sabut que la història de la traducció, com a disciplina, té encara una vida curta i recent. Amb prou feines hi ha hagut ocasió d'acabar-se als grans noms, individualment, els quals sovint han destacat en algun altre camp de les lletres o de la cultura. En el nostre àmbit, és el cas de Maragall, Carner o Riba, les traduccions dels quals han generat una nodrida bibliografia. Però, i les de Nin, Villangómez o Folch i Camarassa, considerats, cadascun en el seu context, traductors preparats i

destres? I les de M. Teresa Vernet, M. Aurèlia Capmany o M. Antònia Oliver, tor-simanys prolífiques i perspicaces? Si la producció d'aquests noms il·lustres ha estat poc atesa, què podem esperar de la dels professionals que han fet de l'ofici de traduir un ofici de debò, el seu veritable *modus vivendi*? Fins quan no sorgirà algun tipus d'estudi sobre les versions de Joan Fontcuberta o de Roser Berdagué?

El cas que presentem, el d'Anna Murià, palesa una múltiple condició de marginació: pel fet de ser dona, de traduir més aviat poc per gust, de fer-ho a una llengua imposada i, a més a més, de no signar sempre la feina. Mirarem d'explicar-nos tot resseguint, en part, el seu periple vital.

Nascuda el 1904 en el si d'una família treballadora d'orígens modestos, els seus pares van fer un esforç perquè, quan tenia sis anys, pogués assistir a l'escola francesa de les religioses de les Dames Negres, al Portal de l'Àngel de Barcelona. En aquest col·legi car i distingit tot l'ensenyament es professava en francès. Força temps després va poder perfeccionar l'idioma a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, on va ingressar el 1917 per fer-hi estudis de comerç. La biblioteca del centre, molt ben proveïda, va proporcionar-li un bon grapat de lectures: des de dotzenes de narracions sentimentals fins a les novel·les de Zola o la poesia de Verlaine.

A l'Institut de Cultura també va aprendre les primeres nocions d'anglès, refermades en algunes classes particulars. Rudiments que li van valer per a col·locar-se, el 1923, a l'adrogueria de Vicenç Ferrer, una empresa reputada i solvent on s'encarregava de la correspondència anglesa. A partir d'aleshores va estudiar d'una manera més sistemàtica aquesta llengua, i fins i tot va seguir un curs d'alemany.

Fins al gener de 1939, en què va haver d'emprendre el camí de l'exili, Anna Murià no s'havia dedicat mai a la traducció. Havia sobresortit com a activista política i social, com a periodista i com a escriptora. La derrota de la causa republicana, per a la qual havia treballat des de diversos fronts, va comportar un gir absolut en la seva vida. També, en l'àmbit professional.

Després de dos anys i mig d'exili errant, en què havia recalat a Tolosa, Roissy-en-Brie (a la vora de París), la República Dominicana i Cuba, l'agost de 1941 arribava a Mèxic, amb el poeta Agustí Bartra. Hi van romandre gairebé trenta anys. L'un i l'altre es van empescar tota mena de feines. Ella, que a la Dominicana ja havia fet de massatgista, va encarregar-se d'un consultori sentimental radiofònic patrocinat per l'empresa de sabons Palmolive o va escriure i traduir per a la revista *Confidencias* tota mena de textos: l'horòscop, consells de bellesa, narracions sensibleres... De fet, la traducció va esdevenir si us plau per força la veritable ocupació de la parella, la més intensiva i perllongada al llarg de les tres dècades de confinament.

Així, en una entrevista apareguda al diari *Excelsior* el 16 de gener de 1958, dins la secció «Mujeres que trabajan», Murià era presentada en el titular simplement com a «Traductora», i gairebé totes les preguntes se centraven en aquesta tasca. Segons que confessava, rere els interessos pecuniaris, se sentia empesa per una vocació autèntica: «El trabajo de traducción lo hago con amor, no únicamente como medio de ganar dinero. Mi mesa de trabajo no es una pequeña fábrica, sino un taller de artesanía». I precisava més endavant, respecte de la manera de

procedir: «No puedo trabajar como a destajo, con el afán de llenar muchas páginas al día. Tengo que trabajar a conciencia, con un gran respecto por el texto original y por la dignidad del idioma. No me importa dedicar una hora a una sola página. No me importa buscar en todos los diccionarios a mi alcance, acudir incluso a las bibliotecas públicas, para resolver la versión de una palabra». De manera que conclouïa que traduir «Es un placer, incluso cuando hay que traducir textos mediocres o vulgares», perquè «el trabajo siempre ofrece, por lo menos, la oportunidad de aprender [...]: palabras, giros del idioma, hechos, referencias, datos... la traducción es una escuela continua». Fet i fet, una concepció de la tasca impecablement fonamentada, més que més tenint en compte l'època i les circumstàncies.

En l'entrevista també proporcionava algunes pistes sobre què havia traduït: «He traducido del francés y del inglés artículos de medicina, narraciones policíacas, biografías, fichas para un diccionario enciclopédico, novelas, ¡hasta artículos sobre relojería!». A part d'aquesta abundància de textos publicats, calia afegir-hi altres productes: «Además, he hecho adaptaciones teatrales para televisión, un programa comercial de radio, durante tres años, y obras para jóvenes, como la Historia de la Imprenta, Viajes de Colón, Juana de Arco, etc., dentro de una colección que no se ha llevado a cabo hasta ahora». És a dir, tot el que li queia a les mans, com aquell qui diu. Bàsicament, el que li oferien algunes editorials mexicanes en les quals col·laboraven d'una manera bastant fixa tant Bartra com Murià: Cumbre, Fondo de Cultura Económico, Grijalbo, Herrero Hnos., Novaro, Pax Mex i Trillas, entre les més habituals.

Per treure el màxim rendiment dels esforços, la parella treballava força a mitges, en una mena de societat anònima en la qual, des de sempre, ella portava el timó o, dit d'una altra manera, hi dedicava més hores i omplia més pàgines. Així, algunes versions que consten com a obra d'Agustí Bartra (nom més prestigiós que el de la seva muller en el context cultural mexicà i, després, també en el català) són essencialment obra d'ella, llevat dels llibres de poesia, gènere a què ella no va gosar enfrontar-se mai. És el cas, per exemple, de *Desayuno en Tiffany's*, de Truman Capote,¹ que va ser elogiada en la premsa per la cura del traductor. Igualment, resulta plausible que ella participés força en el trasllat de diverses antologies signades per Bartra, com *Cuentos policíacos y de misterio*,² *De Poe a Simenon*³ o *Relatos maestros de crimen y misterio*.⁴ Ara bé, al més sovint, no van voler deixar cap tipus de rastre de la seva intervenció en llibres que devien considerar indignes, producte d'encàrrecs estrictament mercenaris, com el cúmul de novel·les eròtiques i pornogràfiques que van reescriure a les acaballes dels anys seixanta, just abans de tornar a Catalunya. En alguns casos van ometre el nom de l'interpret, en d'altres van servir-se de pseudònims diversos a hores d'ara difícils de reconèixer. La història de la traducció catalana a l'exili (vehiculada en altres llen-

1. CAPOTE, Truman. *Desayuno en Tiffany's*. Traducció d'Agustí Bartra. Barcelona: Círculo de Lectores, 1969.

2. *Cuentos policíacos y de misterio*. Traducció d'Agustí Bartra. Mèxic: Grijalbo, 1959.

3. *De Poe a Simenon. Antología de cuentos policíacos y de misterio*. Traducció d'Agustí Bartra. Barcelona: Martínez Roca, 1968.

4. *Relatos maestros de crimen y misterio*. Traducció d'Agustí Bartra. Barcelona: Martínez Roca, 1972.

gües, òbviament) és un dels grans deutes pendents i avui per avui més difícils d'abordar.

A unes motivacions ben diferents devia obeir l'única traducció al català enllestida durant l'exili per Anna Murià: *Genets cap a la mar*, del dramaturg irlandès John Millington Synge. Va gaudir d'una certa difusió, atès que va estrenar-se el 15 de gener de 1955 a l'Orfeó Català de Mèxic, en unes vetllades teatrals organitzades per l'Agrupació Catalana d'Art Dramàtic, i tres anys després va ser publicada per Miquel Arimany a la revista *El Pont*. En l'entrevista citada, afirmava que s'havia interessat per aquesta obra (una faula fatalista en què la presència de la mort ho doblega tot) pels esculls que presenta a l'hora de girar-la al català: «la dificultat del anglès de Irlanda era un estímulo más...». Endemés, informava d'una altra versió vocacional que no va arribar a bon port: «También empecé a traducir *El gran dios Brown*, de O'Neil, labor que obligaciones parentorias me impidieron proseguir».

Bartra i Murià van passar els anys 1949 i 1950 als Estats Units, en diversos indrets de la costa est, gràcies a una beca que la Fundació Guggenheim va concedir al poeta per traduir *Una antologia de la lírica nord-americana*.⁵ Van repetir l'experiència la primera meitat del 1961, a recer d'una nova beca de la mateixa Fundació, ara per seleccionar i traduir una mostra de la lírica universal, amb el títol *El canto del hombre* (inèdita). Aleshores, el fill, Roger Bartra, que ja tenia divuit anys, va quedar-se a Mèxic per prosseguir els estudis. La profusa i emotiva correspondència que van intercanviar ens forneix dades reveladores sobre com treballaven.

Pot sorprendre, d'entrada, el coneixement passiu, merament escrit, que encara tenien de la llengua anglesa, després d'haver bregat amb milers de pàgines. Així, el 28 d'abril de 1961 Murià escrivia al noi: «Vaig anar amb la Glòria a una conferència en anglès i no vaig entendre *res*. En arribar a casa el pare em preguntà de què havia tractat, i vaig dir-li: "d'un escriptor anglès poc conegut del segle passat, però ho sé perquè m'ho ha dit la Glòria". I el pare va exclamar: "Quin èxit!". Aquest dimoni d'idioma no arribaré a entendre'l mai». Al cap d'un parell de setmanes, però, el 13 de maig, la percepció ja no era tan negativa: «El senyor Peyre va fer un discurs en un anglès tan bo i tan ràpid que només en vam entendre la meitat». I al cap de quinze dies més, el 30 de maig, li explicava, satisfeta: «He millorat molt en l'anglès, i el pare també. La setmana passada, com pots suposar, ens vam fer tips de parlar-lo, amb els Baron i altres. Ja entenem la gent, podem sostenir converses. Ara sí que tenim esperances que quan tornem a Mèxic ja l'entendrem i el parlarem d'una manera fluent».

Des de la distància Anna Murià continuava traduint sense descans per a les editorials mexicanes esmentades, i el fill li feia de mitjancer en els encàrrecs, el transport i el cobrament de les feines. El ritme de treball sovint era expeditiu, de vegades frenètic. Per exemple, el 19 d'abril de 1961 comunicava a Roger Bartra que «Aquests últimes dies he treballat bastant, però encara em falten ben bé 150 pàgines per acabar el llibre. Voldria enviar-lo a primers de mes», per la qual cosa s'acomiadava dient-li «Ja és tard i haig de fer pàgines»; i, en efecte, el dia 3 de

5. BARTRA, Agustí. *Una antologia de la lírica nord-americana*. Mèxic: Lletres, 1951.

maig li notificava que «Avui surt la feina cap a Mèxic», alhora que l'advertia: «Quan arribi, espavila't per anar a cobrar al més aviat possible»; tot just un parell de dies després, el 5, ja planificava feina nova i anunciava al fill que «no he rebut cap llibre del Rodríguez, per tant, em posaré en la traducció del gran, el de 1.500 pàgines; podràs dir-li així, si te'n parla» i, una vegada més, repassava l'estat de comptes: «Amb la feina que he enviat ara queden pagats els 400 dòlars que ens va avançar i encara em deu 1.300 pesos; a més, ha de pagar la feina del pare». Curiosament, gairebé mai no feia cap tipus de comentari sobre els llibres que traduïa, ni tan sols n'esmentava els autors o els títols, talment com si es tractés d'una labor mecànica, industrial. En aquesta correspondència familiar de l'any 1961 només una vegada, l'11 de juliol, mencionava la temàtica d'una traducció: «He acabat la feina que enviarem demà: 150 pàgines de psicologia». Es referia, tal vegada, a *Notas de un médico soviético*, del psiquiatra G.S. Pondoiev, aparegut a Mèxic el 1962, amb l'anunci, a la portada, «Traducción del ruso»? Murià va traduir-lo de la versió anglesa de 1959, i fins va justificar-se per carta davant l'autor, el qual es mostrava entusiasmat enfront la perspectiva que «Con la aparición de su traducción al español resulta que todo el Hemisferio Occidental tiene la posibilidad de conocer los principios de la medicina soviética», segons que li escrivia el 10 d'octubre de 1962.

En retornar a Catalunya, el gener de 1970, la situació no va canviar pas gaire, contra els seus projectes inicials. Els primers mesos, d'emocions i efervescències intensíssimes, Bartra i Murià es van fer la il·lusió que, finalment, podrien desempallegar-se de la càrrega de traduir, tal com l'1 d'agost ella escrivia a la filla i al seu marit: «por ahora nos resistimos a hacer de traductores profesionales, de lo que quedamos hasta las narices con veinticinco años de hacerlo; se lo reservamos a ustedes, si lo necesitan». La resistència, però, no va poder allargar-se gaire. Aquell mateix any van començar a treballar per a l'editorial barcelonina Verón preparant informes de lectura de llibres en anglès i traduint-ne d'aquesta llengua, al ritme vertiginós de sempre: en tan sols un any, el 1972, van sortir editades sis novel·les policiaques, de pur entreteniment, traduïdes per Anna Murià: *La leyenda* d'Evelyn Anthony, *Libres de sospecha* de Helen Mac Ines, *El cebo* de Dorothy Uhnak, *Operación «perro holgazán»* d'Alan Williams, *El as negro de la muerte* de Ronald Magowan i *La trampa de hielo* de Duncan Kyle, a la coberta de la qual, com a reclam, s'anunciava: «Toda la audacia de una operación “comando” descrita magistralmente a lo largo de un relato electrizante»; el 1973 i el 1974 encara van aparèixer les versions d'un parell d'històries sentimentals, *Amor, tierra difícil* i *La breve noche*, de Ronald Kirkbride, a més d'*Universo cautivo*, de Harry Harrison. Poc després l'editorial va fer fallida i, com tantes altres vegades, van haver de buscar noves fonts d'ingressos.

La correspondència amb els fills (la més íntima i detallada de totes les que van mantenir) ens forneix nombroses proves de la dedicació conjunta de la parella a la traducció al llarg de la dècada dels setanta. Ja abans de deixar Mèxic, de camí cap als Estats Units, Anna Murià explicava a Roger, el 21 de juny de 1969, que «Per abans de marxar, tenim la traducció d'un llibre sobre Walt Whitman, ben pagada, per a l'ambaixada nord-americana. Ens anirà molt bé, junt amb el pornogràfic xinès

que potser haurem d'acabar a Washington, per a reforçar el nostre pressupost». De la mateixa manera, el 31 de gener de 1974, abans de retornar a Mèxic per primera vegada des que s'havien instal·lat a Catalunya, la mare comentava a la filla: «jo estava disposada a traduir un llibre no massa llarg abans d'anar a Mèxic, però en podem prescindir perquè estem fent entre tots dos una antologia de contes nord-americans per al Paco (Martínez Roca) i amb això ja tenim prou feina per als dos mesos i mig que ens queden». ⁶ De vegades, a ella, li tocava treballar per partida doble, quan se'ls amuntegaven els encàrrecs: el gener de 1973, per exemple, Bartra traduïa a contra rellotge una antologia de Hart Crane per a Plaza & Janés ⁷ i, com a conseqüència, «jo haig de fer dues traduccions alhora, la meua, una novel·la d'espionatge molt llarga, i la que a ell li va demanar Verón, que és una animalada sobre Mèxic», exposava a la filla el dia 21; o el 8 de maig de 1975 referia al noi: «Jo haig de traduir una novel·la catalana al castellà, d'una dona, Teresa Pàmies (*Dona de pres*); al pare —però pensa encolomar-m'ho a mi— li han demanat que tradueixi de l'anglès al català unes versions de contes de La Ventafocs i La Bella Dorment» (aparegudes aquell mateix any a l'editorial Aymà i signades, en efecte, per Agustí Bartra). ⁸

A part d'aquestes traduccions contractades, retribuïdes, més o menys engatjades, Anna Murià va autotraduir-se al castellà algunes obres que va donar a conèixer un cop conclòs el llarg exili. En primer lloc, la seva incursió inicial en forma de llibre en la narrativa infantil i juvenil, *El meravellós viatge de Nico Huehuelt a través de Mèxic* (premi Folch i Torres 1973), aparegudes, totes dues versions, el 1974, amb pocs mesos de diferència l'una de l'altra. En la castellana, per conferir versemblança lingüística a la trama, va fer ús de nombrosos mexicanismes i d'accepcions de mots segons el sentit que tenen en aquell país; al capdavant, es tractava d'una mena de «restitució» d'una història en el seu context, únicament possible després d'haver-hi viscut molts anys. A propòsit de la traducció del seu nom, va mantenir una fugaç picabaralla amb l'editor de La Galera, Andreu Dòria, com evidencia aquest fragment de carta del 14 d'octubre de 1974:

Quant a la traducció del meu nom, no hi estic gens d'acord i suposo que vós deveu compartir l'opinió general que els noms literaris no han de traduir-se; a un català no se li acudiria pas d'escriure *Pius Baroja* ni *Tomàs Mann*. Per principi, nosaltres sempre hem mantingut els nostres noms en català. L'Agustí no ha posat mai *Agustín* a les publicacions en castellà, i jo sempre he signat Anna les traduccions i tot el que he publicat també en castellà. Naturalment que en el cas de les tapes si ja estan tirades no hi ha remei, però a la portada, a l'interior de llibre, voldria que m'hi poséssiu les dues enes; així el de la tapa podrà semblar una errada, cosa que em sembla preferible a una concessió. Oi que no us molestoreu, i que em comprengreu? De petites concessions es fan les claudicacions.

6. Probablement es referia a *Narrativa norteamericana contemporánea*. Traducció d'Agustí Bartra. Barcelona: Vosgos, 1975.

7. CRANE, Hart. *El puente y otros poemas*. Versió d'Agustí Bartra. Barcelona: Plaza & Janés, 1973.

8. *La Bella Dorment* contada per Agustí Bartra. Barcelona: Aymà. 1975. *La Ventafocs* contada per Agustí Bartra. Barcelona: Aymà. 1975.

A la mateixa editorial, el 1978, va publicar-hi la versió castellana d'*A Bacerola fan ballades, Hay fiesta en Abecé*, una comèdia protagonitzada per les lletres de l'alfabet. Una mica abans, el 1975, entre encàrrec i encàrrec, va traduir-se al castellà la *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, davant unes expectatives d'edició que després no van fructificar. De fet, ja n'havia aparegut una primera transposició castellana a Mèxic, el 1957, a *El ojo de Polifemo. Visión de la obra de Agustí Bartra* de Cecília Gironella, que incloïa, en una cinquantena de planes, una mostra dels primers capítols, en un estat d'elaboració bastant incipient respecte de la *Crònica* catalana apareguda el 1967. A l'últim, el 1983, amb el dolor viu per la mort recent de Bartra, va girar-se *El llibre d'Eli*, tan sols com a «disciplina», per distreure's del dolor insofrible que la tenallava, atès que en els *Monòlegs de la soledat* —inèdits— considerava que «No ha de servir de res»; tanmateix, va ser imprès l'any 2000 a Mèxic, amb el títol literal d'*El libro de Eli*, per bé que en el mecanoscrit conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa s'intitula *Cuentos de la vieja Eulalia, de su nieta y de otra gente*.

A l'editorial La Galera, el 1978, també va treure-hi a llum la traducció al català de *Guaraçú*, un relat de Ricardo Alcántara. Després d'haver reescrit milers i milers de pàgines en castellà, aquesta era la segona obra —amb *Genets cap a la mar*— que restituïa al català, totes dues prou breus i de gèneres i estils ben diferents. Va tenir ocasió d'enfrontar-se amb una tercera, quan, sense la companyia del marit, ja havia abandonat la tresca de la traducció: *Les xarxes imaginàries del poder polític* (1985), assaig de l'eminent antropòleg Roger Bartra escrit originalment en castellà.

No podem acabar aquest repàs succint de la tasca d'Anna Murià com a mitjancera entre llengües i cultures sense al·ludir a l'aprenentatge autodidacta del grec modern. A l'Arxiu de Terrassa es conserven diverses llibretes i documents esparços que testimonien la dedicació que hi esmerçà (una, datada el 1961, és plena de paraules gregues amb l'equivalència catalana al costat). Poc o molt, segons les temporades, va perseverar-hi bastants anys: el 9 d'octubre de 1976 explicava a Roger com es distribuïa les hores del dia i afirmava que a «les tardes dedico dues hores a estudiar grec»; un any després, el 23 de novembre de 1977, acabava una carta lamentant que «Avui no he estudiat grec ni he traduït Roura (quina sort!) (vull dir quina sort de no traduir, no pas del grec que hi sóc molt feliç)»; així mateix, en una lletra de to recapitulatori al seu germà Josep M., datada el 21 de setembre de 1980, concretava una mica més com s'hi ocupava, amb un cert desmenjament característic del seu tarannà quant a l'obra pròpia:

A més tinc un altre goig (bé, i molts d'altres), una activitat que és com un joc, que sé que no tindrà mai cap aplicació pràctica, i és la d'aprendre grec. El mal és que el tinc llargues temporades abandonat, però quan tinc temps tradueixo d'un revistes que em van donar i quan de tant en tant tinc la sort de poder desxifrar quatre o cinc paraules seguides sense consultar el diccionari no saps quina alegría em dona!

L'única mostra pública d'aquesta dedicació va manifestar-se l'octubre de 1977, amb la traducció i la nota de presentació de «Sobre una irradiació hivernal», una breu

mostra poètica del premi Nobel Iorgos Seferis, a la revista *Faig*, en què, amb l'honestetat intel·lectual que la distingia, especificava: «Per a la versió catalana he tingut en compte la traducció francesa d'Yves Bonnefoy». Una prova de rigor metodològic en una de les escasses traduccions vocacionals que les circumstàncies —dissortades, gasives— li van permetre d'acomplir.

Relació (provisional) de traduccions signades per Anna Murià

Al català

SYNGE, John Millington (1958). *Genets cap a la mar. El Pont*, 12, p. 15-30. (Reeditada a Barcelona: Institut del Teatre, 1995.)

SEFERIS, Iorgos. «Sobre una irradiació hivernal». *Faig*, 7 (octubre 1977), p. 3-7.

ALCÀNTARA, Ricardo (1978). *Guaraçú*. Barcelona: La Galera.

BARTRA, Roger (1985). *Les xarxes imaginàries del poder polític*. Barcelona: Empúries.

Al castellà

GARDNER, Erle Stanley (1956). *El caso de la ninfa negligente*. Mèxic: Cumbre.

MAURICE, Martin (1958). *Amor, desconocida tierra*. Mèxic: Selecta.

GOLSWORTHY, Arnold (1959). *Un grito en la noche*. Buenos Aires: La Nación.

GRAHAM, S.; FRANK, G. (1959). *La amada infiel*. Buenos Aires: Grijalbo.

PEALE, Norman Vincent (1961). *Los sorprendentes resultados del pensamiento tenaz*. Mèxic: Grijalbo.

PONDOEV, G.S. (1962). *Notas de un médico soviético*. Mèxic: Grijalbo.

HEPNER, Harry Walker (1964). *La psicología aplicada a la vida y al trabajo*. Mèxic: Herrero Hnos.

FÉVAL, Paul (1966). *El juramento de Lagardere*. Mèxic: Cumbre.

ANTHONY, Evelyn (1972). *La leyenda*. Barcelona: Verón.

KYLE, Duncan (1972). *La trampa de hielo*. Barcelona: Verón.

MAC INES, Helen (1972). *Libres de sospecha*. Barcelona: Verón.

MAGOWAN, Ronald (1972). *El as negro de la muerte*. Barcelona: Verón.

UHNAK, Doroty (1972). *El cebo*. Barcelona: Verón.

WILLIAMS, Alan (1972). *Operación «perro holgazán»*. Barcelona: Verón.

KIRKBRIDE, Ronald (1973). *Amor, tierra difícil*. Barcelona: Verón.

HARRISON, Harry (1974). *Universo cautivo*. Barcelona: Verón.

KIRKBRIDE, Ronald (1974). *La breve noche*. Barcelona: Verón.

MURIÀ, Anna (1974). *El maravilloso viaje de Nico Huehuetl a través de México*. Barcelona: La Galera.

PÀMIES, Teresa (1975). *Mujer de preso*. Barcelona: Aymà.

MURIÀ, Anna (1978). *Hay fiesta en Abecé*. Barcelona: La Galera.

ELFMAN (1979). *Una casa para Jonnie O*. Barcelona: Medinaceli.

FULLER (1979). *El fantasma del vuelo 401*. Barcelona: Medinaceli.

ALLEN, Charlotte Vale (1980). *Amaneció cuando se dio el amor*. Barcelona: Medinaceli.

GILB, Stellas S. (1987). *Juegos para escolares*. 10a ed. Mèxic: Galve.

CLARK, Mary Higgins (1988). *¿Dónde están los niños?* 2a ed. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés.

MURIÀ, Anna (2000). *El libro de Eli*. Mèxic: Juan Pablos.

Bibliografia

- BACARDÍ, Montserrat (2004). *Anna Murià. El vici d'escriure*. Barcelona: Pòrtic.
- GIRONELLA, Cecília (1957). *El ojo de Polifemo. Visión de la obra de Agustí Bartra*. Mèxic: Costa-Amic.
- GRIFELL, Quirze (1992). *Anna Murià, àlbum de records*. Argentona: L'Aixernador.
- MANENT, Albert (1989). *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial.
- MURIÀ, Anna (2004). *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*. 4a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIERA LLORCA, Vicenç (1994). *Els exiliats catalans a Mèxic*. Barcelona: Curial.